

Prikazi

Snježana Kordić
Ruhr-Universität, Bochum

Laura A. Janda: BACK FROM THE BRINK: A STUDY OF HOW RELIC FORMS IN LANGUAGES SERVE AS SOURCE MATERIAL FOR ANALOGICAL EXTENSION

LINCOM EUROPA, LINCOM Studies in Slavic Linguistics 01, München - Newcastle, 1996, str. 215.

Na zahtjev autorice, stručnjaka u kroatistici, tekst nije lektoriran.

Prva u nizu LINCOM-ovih studija o slavenskim jezicima jest knjiga Laure Jande *Back from the brink*, posvećena morfološkim pitanjima. Morfološka pitanja su na području slavenskih jezika posebno zanimljiva jer se ta jezična porodica odlikuje bogatijim nastavačkim paradigmama naspram nekih drugih jezičnih porodica, npr. germanske. Za nastavačke paradigme tipično je da se u njima nalaze i neki naizgled beskorisni, nepravilni nastavci. Iako takvi marginalni nastavci vremenom najčešće iščeznu, ponekad mogu biti rekatégorizirani kako bi obnovili staru ili izgradili novu distinkciju i pritom postaju visoko produktivni. Tri slučaja te pojave u porodici slavenskih jezika opisuju se u ovoj knjizi.

Prvi takav slučaj je povijest nastavka *-m* u prvom licu jednine prezenta. Taj nastavak je u staroslavenskom jeziku imalo samo pet glagola. Danas je on u nekim slavenskim jezicima toliko proširen da obilježava prvo lice jedine prezenta gotovo svih glagola. Tako npr. u hrvatskom jeziku samo dva glagola nemaju nastavak *-m*: to su glagoli *hoću* i *moću*. Laura Janda rekonstruirala glagolski sistem iz prošlosti i pokazuje kako su fonološke promjene potpomogle da onih pet glagola imaju prototipsku strukturu osnove, što je omogućilo da dođe i do širenja njihovih karakterističnih nastavaka. Za svaki pojedini slavenski jezik autorica opisuje kako je u njemu izgledao taj proces. Budući da je nastavak *-m* u prošlosti bio marginaliziran a da pritom niti je došlo do gubitka paradigme kojoj je pripadao niti do gubitka kategorije koju je označavao, njegov semantički sadržaj ostao je čitavo vrijeme netaknut: *-m* označava prvo lice jednine prezenta i prije i poslije širenja tog nastavka. Širenje morfema *-m* izgleda kao klasični primjer inovacije započete u razdoblju zajedništva slavenskih jezika koja čak pokazuje geografsku distribuciju s jasno prepoznatljivim centrom i periferijom. Centar čine slovački jezik i južnoslavenski jezici s iznimkom bugarskog. Bugarski jezik je jugoistočna periferija, poljski jezik je sjeverozapadna periferija, a češki je prijelazno područje između centra i poljskog jezika. Međutim, ne može se raditi o takvom tipu inovacije jer se ona događala u 14. stoljeću, a to je pola tisućljeća nakon što se raspala slavenska jezična zajednica. Stoga Laura Janda zaključuje da se radi o paralelnoj inovaciji, do koje je došlo nezavisno u svakom slavenskom jeziku i koja se u pojedinom od njih u različitom opsegu ostvarila.

Drugi slučaj je povijest deklinacije jednog tipa osnova koja se izgubila u kasnijem razdoblju staroslavenskog jezika. No nastavci iz te deklinacije su preživjeli i šire se

paradigmatski, što je uvjetovano paralelama u drugim paradigmama, ili se šire semantički, kreirajući nove distinkcije. Autorica pokazuje kako se npr. nastavak *-u* iz te deklinacije proširio na lokativ jednine muškog i srednjeg roda druge deklinacije u raznim slavenskim jezicima, među njima i u hrvatskom. Zatim, kako se *-ov/-ev-* iz te deklinacije proširilo u nominativu množine muškog roda druge deklinacije, također i u hrvatskom. Umjesto da budu odbačeni, svi nastavci jednine i množine iščezle deklinacije mogu se naći i danas negdje u deklinaciji pojedinog slavenskog jezika. Laura Janda vidi dva razloga za to. Prvi je da su se neki nastavci iskoristili zbog njihove razlikovnosti još u vrijeme dok paradigma te deklinacije nije bila potpuno izgubila svoj identitet ili je bila barem djelomično poduprta paralelama s drugim paradigmama. Drugi razlog je što se bila javila potreba za uvođenjem novih semantičkih razlika. Može se ucrtati jedna morfološka izoglosa za slavenske jezike s obzirom na to kako su se nastavci izgubljene deklinacije prestrojavali u drugu deklinaciju. Tako je južnoslavenskim jezicima zajedničko da je prestrojavanje nastavaka počivalo prvenstveno na paradigmatskim temeljima i da su se nastavci proširili na sve imenice muškog roda ili na fonološki odrediv podskup tih imenica. U sjevernoslavenskim jezicima je izraženije iskorištavanje tih nastavaka za uvođenje nove semantičke razlike, kakva je živo/neživo. Upotreba genitiva za akuzativ kako bi se označilo živo ograničena je na jedninu muškog roda u južnoslavenskim jezicima, dok je u većini sjevernoslavenskih jezika proširena i na množinu. Budući da je semantička razlika živo/neživo bila aktivnija u razvoju sjevernoslavenskih nego u razvoju južnoslavenskih jezika, ne čudi da su u sjevernoslavenskim jezicima i nastavci raspadnute paradigme više iskorišteni za označavanje te razlike. Iz analize povijesti tih nastavaka Laura Janda izvlači zaključak da do raspadanja određene paradigme dolazi postupno i da nastavci (morfemi) nikada ne izgube svoje gramatičko značenje, iako mogu kasnije razviti i neko novo, dodatno. Razvoj dodatnog gramatičkog značenja odvija se u skladu s općim razvojem jezičnih kategorija u datom jeziku.

Treći slučaj je povijest duala ili dvojine. U staroslavenskom jeziku je pored jednine i množine postojala i dvojina. Danas je dvojina iščezla iz većine slavenskih jezika, tako npr. u hrvatskom jeziku postoje samo ostaci dvojine. Međutim, neki nastavci dvojine postali su produktivni kao oznake množine. Ova pojava se može usporediti s pojavom koju je autorica opisivala u drugom dijelu knjige, kada se radilo o tome da se preostali nastavci počinju iskorištavati za izražavanje jedne novonastajuće kategorije. U slučaju dvojine radi se o gubljenju jedne kategorije, dakle o suprotnoj pojavi. Kada neka kategorija za čije izražavanje postoje posebni nastavci nestane, onda i nastavci izgube svoju semantičku svrhu te moraju razviti novo značenje da bi preživjeli u jeziku. U njihovom slučaju razvijanje novog značenja je nužnost, a ne dodatak, kako je to bilo kod nastavaka opisanih u drugom dijelu knjige. Na osnovi analize dvojine Laura Janda zaključuje da gubitak određene gramatičke kategorije povlači sa sobom sljedeće: najkarakterističniji i najrazlikovniji nastavci koji imaju paralele negdje drugdje u morfologiji jezika bivaju zadržani; oni u početku predstavljaju jednu posebnu varijantu u jeziku i mogu dobiti specijalizirane uloge, što im omogućava da se uspješno takmiče u nekom dijelu leksikona; ako su dovoljno uspješni, onda se šire u skladu s jezičnim trendovima, i to od leksičkih jedinica za koje su se u početku specijalizirali do jedinica najslabijih izvornim prototipovima.

Kao što se iz ovog prikaza sadržaja knjige Laure Jande *Back from the brink* vidi, ona se bavi morfološkim pojavama čiji opis je bio zapostavljen u slavistici iako su se te pojave dogodile u svim slavenskim jezicima. Osim što je stoga sadržaj knjige originalan i zanimljiv, on je i metodički jako dobro strukturiran: nakon svakog potpoglavlja postoji kraći sažetak u kojem se ističu najvažnije točke za daljnji razvoj opisa i daje shematski pregled pojave o kojoj je riječ za sve slavenske jezike. Zbog svega toga ne čudi da je ova knjiga nominirana za AATSEEL-ovu nagradu najbolje lingvističke publikacije godine.